

Katsaus

Santeri Halonen^a, Anna-Mari Simunaniemi^b & Katariina Ala-Rämi^c

Miten maaseudun pienet yritykset näkyvät vihreässä siirtymässä? Katsaus Kainuun alueen strategiseen ohjaukseen

Johdanto

Tässä katsauksessa tarkastelemme, miten maaseutumaiset alueet sekä niillä toimivat pienet yritykset on huomioitu vihreään siirtymään liittyvässä kansallisessa ja alueellisessa poliittisessä ohjauksessa. Katsaus luo kokonaiskuvaa siitä, miten (harvaan asuttujen) maaseutu- maisten alueiden yritys- ja elinkeinotoiminnan roolia vihreässä siirtymässä on tarkasteltu eri aluetasojen kehittämissasiakirjoissa. Erityisesti tarkastelemme, tunnistetaanko valtakunnallisen, alueellisen ja paikallisen tason strategioissa vihreän siirtymän mahdollisuuksia Ylä- ja Itä-Kainuun harvaan asutuilla alueilla ja pienten yritysten mukanaoloa näiden mahdollisuuksien toteuttamisessa.

Vihreällä siirtymällä tarkoitetaan talouden, teknologian ja tuotantotapojen ohjattua muuttamista ensisijaisesti ilmastokestäviksi tai muuten ympäristövaikutuksiltaan pienemmiksi (Häyrynen ym. 2023). Euroopan vihreän kehityksen ohjelman (*European Green Deal*, Euroopan komissio 2019) tavoitteena on tehdä Euroopan Unionista (EU) moderni ja kilpailukykyinen talous, jossa ei vuonna 2050 enää aiheuteta kasvihuonekaasujen nettopäästöjä. EU:n jäsenenä Suomi on mukana rajat ylittävissä ponnisteiluissa vähentää päästöjä ja siirtyä kestävämpään talouteen. Suomi on asettanut kunnianhimoisia tavoitteita hiilineutraaliudesta vuoteen 2035 mennessä ja valtio aikoo tukea vihreää siirtymää taloudellisesti esimerkiksi tukemalla uusiutuvan energian hankkeita, tarjoamalla verohelpotuksia ympäristöystävällisille teknologioille ja investoimalla vihreään infrastruktuuriin.

Harvaan asuttujen alueiden taloudellisten mahdollisuuksien parantaminen nähdään valtakunnallisesti tärkeänä kysymyksenä niin taloudellisten, alueellisten kuin geopolitiittisten tekijöiden kannalta. Suomen kansallisen biotalousstrategian päätavoitteena on biotalouden arvonlisän kaksinkertaistaminen 2035 mennessä (Valtioneuvosto 2022). Sen tavoitteena on luoda kestäviin ratkaisuihin perustuvaa taloudellista kasvua ja työpaikkoja tuottamalla

^a Oulun yliopiston Kerttu Saalasti Instituutti, santeri.halonen@oulu.fi

^b Oulun yliopiston Kerttu Saalasti Instituutti & Liiketalouden yksikkö, Vaasan ammattikorkeakoulu

^c Diakonia-ammattikorkeakoulu

mahdollisimman korkean arvonlisän tuotteita ja palveluita. Maakunnilla ja muilla yhteistyöalueilla on tärkeä rooli kansallisen biotalousstrategian toimeenpanolle.

Vihreä siirtymä viittaa terminä kestäväan kehitykseen ja ilmastomuutoksen hidastamiseen sekä sen vaikutusten torjumiseen. Ympäristötavoitteiden rinnalla EU:n vihreän kehityksen ohjelmassa näkyvät taloudellinen ja varsinkin sosiaalinen kestävyys (Veugelers ym. 2024). Sosiaalinen kestävyys voidaan määritellä monin eri tavoin, mutta tässä katsauksessa soveltuvin määritelmä liittyy tapaan, jolla ihmiset aktiivisesti omaksuvat tai vastustavat heidän ympäristöönsä tehtäviä muutoksia (Vallance ym. 2011). Voidaan puhua myös ”sosiaalisesta toimiluvasta” (engl. *social license to operate*), jolla yleistetyssä merkityksessä tarkoitetaan yhteisöjen ja sidosryhmien laajaa hyväksyntää metsäteollisuuden, maatalouden ja energiasektorin toimenpiteille tietyllä alueella (Moffat ym. 2016).

Maaseutumaisen alueiden näkökulmasta vihreän siirtymän sosiaalisen hyväksyttävyyden edellytyksenä on, että politiikkatoimet ovat hyväksyttäviä paikallisen ja yhteisöllisesti määritellyn hyvinvoinnin kannalta (Häyrynen ym. 2023). Weckroth ja kumppanit (2023, 2) esittävätkin, että ”*kestävyyssmurrokseen tähtäävien politiikkaohjelmien ja tavoitteiden oikeudenmukaisuuden vahvistamisen tulee olla osa suomalaisen kestävämmurroksen mallia*”. Tätä vasten on tärkeää tarkastella, miten syrjäisempien seutujen intressit ja erityispiirteet huomioidaan kansallisen ja maakunnallisen tason poliittisessa ohjauksessa ja suhteessa kuntatason tarkasteluun.

Alueidenkäytön suunnittelun yleinen ohjaus perustuu maankäyttö- ja rakennuslakiin. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ohjaavat suunnittelua maakunnissa ja kunnissa. Valtakunnallisten tavoitteiden lisäksi alueidenkäytön suunnittelujärjestelmään kuuluvat maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava. Alueidenkäyttöön vaikutetaan myös esimerkiksi erilaisilla seutu- ja kuntastrategioilla, kunnan maapolitiikalla ja rakennusjärjestyksellä. Aluekehittämispäätös sisältää hallituksen määrittelemät aluekehittämisen painopisteet ja tavoitteet. Maakuntaliitot huomioivat aluekehittämispäätöksen omassa strategia työssänsä. Aluekehittämispäätös ohjaa eri hallinnonalojen ja maakuntien liittojen aluekehittämistä ja niiden toimenpiteiden yhteensovittamista. Pohjoisen ja itäisen Suomen mahdollisuudet on aluekehittämispäätöksessä huomioitu erityisesti taloudellisen kasvun, alueellisen elinvoiman uusiutumisen, investointien vauhdittamisen, osaamisen kehittämisen sekä työvoiman saatavuuden näkökulmista. (Ympäristöministeriö 2024.) Vihreään siirtymään liittyvät linjaukset ja valinnat eivät ole ainoastaan ylimmän tason poliittisten toimijoiden asia vaan myös maakunnat, kunnat ja yritykset ovat merkittäviä toimijoita. Alueilla on yksilölliset mahdollisuudet osallistua ja sopeutua (hyötyä) muutokseen ja tuloksena on polarisaatiokehitys menestyviin ja taantuviin alueisiin (mm. Hansen & Coenen 2015; Halonen 2023).

Pienet ja keskisuuret yritykset (pk-yritykset) ovat vihreässä siirtymässä yksi tärkeimmistä avainsidosryhmistä (Corazza ym. 2022), joiden roolia voidaan tarkastella sekä mahdollistajan että hyötyjän näkökulmista. Pienten yritysten merkitys korostuu maaseutumaisilla alueilla, joille Suomen Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma (Kattilakoski ym. 2021) ehdottaa suunnannäyttäjän roolia vihreässä siirtymässä (Haukioja ym. 2023). Vihreä siirtymä ei etene yhtäläisesti kaikkialla ja vihreän siirtymän edistäminen kohtaa käytännössä ja asennetasolla erilaisia haasteita (Truffer ym. 2015). Vihreä siirtymä voi avata uusia liiketoimintamahdollisuuksia ja voittajina voidaan nähdä ne toimialat ja yritykset, jotka pystyvät mukautumaan vihreään siirtymään kustannustehokkaasti ja jopa kehittämään itselleen uutta kasvupotentiaalia vihreän siirtymän myötä (Busk ym. 2023). Pienten yritysten roolia ja merkitystä vihreän siirtymän edistämiseksi on aikaisemmin tarkasteltu kirjallisuudessa (ks. esim. Angelova 2023; Kekkonen ym. 2023). Kuitenkaan sitä, missä määrin ja millaisena pienten yritysten ja laajemmin maaseutumaisen alueiden rooli vihreässä siirtymässä on huomioitu valtion, alueiden ja kuntien strategisessa ohjauksessa ei ole vielä laajamittaisesti tarkasteltu Suomen kontekstissa.

EU-tasolla monikansallisen yhteisen politiikkaohjelman tavoitteet on asetettu melko yleisellä tasolla ja konkretia lisääntyy, mitä lähempänä kansallista ja paikallista tasoa ohjausta tarkastellaan. Monen ulkoisen epävarmuustekijän (esim. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa ja väestön vanhenemisesta johtuva huoltosuhteen muutos) takia Suomen poliittinen johto sekä alueet tekevät valintoja julkisen talouden tasapainottamiseksi, jolloin talousnäkökulmat korostuvat päätöksenteossa. Politiikkaohjelmat eivät ole koskaan arvoneutraaleja vaan ne rakentuvat tiedostetusti tai tiedostamatta vallitseviin yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin (esim. Stirling 2014).

Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Katsauksessa kysymme, miten kansalliset ja alueelliset strategiset ohjelma-asiakirjat kuvaavat maaseudun ja maaseudun yritys- ja elinkeinotoiminnan roolia vihreässä siirtymässä. Tämän pääkysymyksen alakysymyksinä tarkastelemme 1) nähdäänkö maaseudun elinkeinon jakautuminen toimialoittain monimuotoisena vai korostuuko alkutuotanto alueen elinkeinorakenteessa, ja toisaalta 2) millaisena maaseutu näyttäytyy talouskasvun ja innovaatioiden näkökulmasta. Tarkastelun kohdealueena on Kainuun maakunta ja erityisesti Ylä- ja Itä-Kainuu, joka sijaitsee kansallisen kaupunki–maaseutuluokituksen (Helminen ym. 2020) mukaan pääosin harvaan asutulla maaseudulla sekä osittain ydinmaaseudulla. Strategiadokumenteissa korostuu vihreän siirtymän taloudellinen ulottuvuus ja tämän myötä myös tarkastelussamme maaseudun muut arvot jäävät lähes huomiotta.

Ylä- ja Itä-Kainuu tarjoaa ainutlaatuisen tarkastelualueen, sillä se edustaa harvaan asuttua mutta resurssirikasta aluetta sivussa talouden ydinalueista (Kainuun liitto 2021, 8). Kainuussa on runsaasti luonnonvaroja, kuten metsiä ja mineraaleja, sekä maatalouden alkutuotantoa. Alueen talous on perinteisesti nojannut näiden resurssien hyödyntämiseen, esimerkiksi metsätalouteen ja kaivostoimintaan. Vaikka Kainuussa onkin rikkaita luonnonvaroja, alue kärsii taloudellisesta ja sosiaalisesta syrjäisyydestä. Väestön väheneminen, korkea työttömyysaste ja rajalliset palvelut ovat tyypillisiä ongelmia monille resurssiperiferian piirteitä omaaville alueille.

Ylä- ja Itä-Kainuu vastaa monelta osin resurssiperiferian määritelmää alueena, joka sijaitsee jonkin matkan päässä talouden ydinalueista ja jossa vallitseva tuotanto on ensisijaisesti perusteollisuudessa, kuten kaivostoiminnassa, öljyn ja kaasun tuotannossa, kalastuksessa ja metsätaloudessa (Carson ym. 2016, 380). Resurssiperiferiaa leimaa vahva ja yksipuolinen luonnonvarojen käyttö (Hukkanen 2018) ja siksi se on vihreän siirtymän kannalta keskeinen käsite. Aluetta voi kuvata myös hyödyketuotantoalueeksi (engl. *primary commodity supply zone*, Bridge 2001), jolla tuotetaan perushyödykkeitä kuljetettavaksi erilaisten jalostus-, kuljetus- ja jakeluketjujen kautta muualle hyödynnettäväksi (Hukkanen 2018, 27).

Keskitymme erityisesti maaseutumaisten alueiden huomiointiin ja olemme tietoisesti jättäneet kuntakohtaisesta tarkastelusta kaupunkimaiset alueet eli Kajaanin ulkopuolelle. Käytimme Suomen ympäristökeskuksen (2024) määritystä, jonka mukaan tutkimusalueemme kuuluu harvaan asuttuun maaseutuun. Sen mukaan:

”harvaan asuttu maaseutu on paikalliselta elinkeinorakenteeltaan yksipuolista ja väestömäärältään harvaan asuttua aluetta, jonka yleisin maankäyttöluokka on metsä tai suo. Lähtökohtaisesti alueet sijaitsevat kankana isoista keskuksista. Alueen asutusrakenne on bajanaista, taajamia on harvassa ja niiden välillä saattaa olla laajoja asumattomia alueita. Harvaan asutuksi maaseuduksi luokitellaan ne maaseutualueet, jotka eivät täytä kaupungin läheisen maaseudun tai ydinmaaseudun kriteereitä.”

Ylä- ja Itä-Kainuun alueelle on myös kaavoitettu runsaasti vihreän siirtymän hankkeita (Kainuun liitto 2023). Maailman poliittinen tilanne ja yhteinen raja Venäjän kanssa tekee siitä turvallisuuden ja huoltovarmuuden näkökulmista keskeisen tarkastelualueen.

Lisäksi alueen kuntien kuntastrategiat tarjoavat näkymän siihen, miten valtakunnallinen strateginen ohjaus vaikuttaa kuntatasolla.

Harvaan asutun maaseudun asuttuna pitämisen haasteista huolimatta Suomen Kylät ry:n, MTK:n ja Maaseudun Tulevaisuuden teettämän kyselytutkimuksen (2023) mukaan maaseudun arvostus on kasvanut muun muassa covid-19 pandemian myötä yhä useamman yksilön arvostuksissa ja mielikuvissa. Kyseisen tutkimuksen mukaan lähes miljoona suomalaista miettii vakavasti maallemuuttoa (Kuntalehti 2023). Harvaan asutun maaseudun verkoston (MMM 2017) strategia korostaa maaseudun erityisolosuhteiden huomioimista politiikkatoimenpiteiden valmistelussa, nostaa luonnonvarojen monipuolisen hyödyntämisen, kumppanuuden ja paikallisen kehittämisen ja osaamisen merkitystä. Tämän katsauksen yhtenä näkökulmana onkin selvittää, onko valituissa strategioissa tiedostettu maaseudun moni-ilmeiset ja ulotteiset mahdollisuudet, vai näyttäytykö harvaan asuttu maaseutu enemmän resurssina kuin monipuolisena elinalueena.

Aineisto ja analyysi

Katsaus pohjautuu eri hallintotasoilta valittujen ohjausstrategioiden laadulliseen sisällön-analyysiin, missä painotus on niissä aiheissa ja teemoissa, joita dokumenteissa nostetaan esiin (mm. Tuomi & Sarajärvi 2009). Valtakunnalliset alueidenkäyttövaihtoehdot ohjaavat suunnittelua maakunnissa ja kunnissa. Myös erilaisilla seutu- ja kuntastrategioilla, kunnan maapolitiikalla ja rakennusjärjestyksellä ohjataan alueiden käyttöä (Ympäristöministeriö 2024). Tavoitteenamme on havainnollistaa, miten eri aluetasojen strategisissa suunnitelmissa huomioidaan vihreän siirtymän merkitys ja sen vaikutus erityisesti maaseutumaisien alueiden pienten yritysten toimintaan. Strategioiden katsotaan heijastavan suunnittelussa mukana olevien toimijoiden ajatuksia, mutta niillä myös vaikutetaan eri alojen toimijoiden ja päättäjien käsitykseen kyseisistä teemoista (Faludi 2001). Tiedostaen poliittisen ohjauksen moniulotteisuuden, katsauksessa on keskitytty strategisten dokumenttien nostamiin vihreän siirtymän ja yrittäjyyden näkökulmiin käytännön kehittämistä ohjaavina asiakirjoina.

Strategiatyötä on hyödynnetty julkishallinnossa jo 1980-luvulta asti (esim. Ferlie & Ongaro 2015; Borström 2020). Strateginen suunnittelu voidaan määritellä suunnitelmalliseksi ja harkituksi lähestymistavaksi luoda perustavanlaatuiset päätökset ja toimenpiteet, jotka muovaavat ja ohjaavat, mitä organisaatio (tai muu toimija) on, mitä se tekee ja miksi (Bryson & George 2024). Kuten Sotarauta (2000) on todennut, keskeistä on ymmärtää strategioiden luonne päätösten, suunnitelmien, toteutuksen ja tulosten välisenä jatkuvana prosessina. Strateginen suunnittelu on väline, jonka avulla tunnistetaan alueen muutos, lisätään strategista tietoisuutta ja suunnataan käytännön toimintaa alueen kehittämisessä (Sotarauta & Lakso 2001) ja näin se on keskeinen väline alueiden kilpailukyyn kehittämisessä (Linnamaa 2004).

Olemme käyttäneet aineistona kolmen aluetason poliittisia strategiadokumentteja. Valtakunnalliselta tasolta aineistossa ovat mukana pääministeri Petteri Orpon hallitus-ohjelma *Vahva ja välittävä Suomi* sekä kansallinen ilmasto- ja energiastrategia *Hiilineutraali Suomi 2035* (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022). Maakuntatasolla aineistonamme oli Kainuu-ohjelman (Kainuun liitto 2021), joka sisältää maakuntasuunnitelman vuoteen 2040 sekä maakuntaohjelman, lisäksi Kainuu-ohjelmaa tukevat toimialastrategiat sivuten vihreää siirtymää: Kansallisen biotalousstrategian Kainuun alueellinen toimeenpanosuunnitelma 2022–2035 ja Kainuun älykkään erikoistumisen strategia 2021–2027 (Kainuun liitto 2024). Paikallistasolla aineistomme koostuu Ylä- ja Itä-Kainuun kuntien strategioista, mukaan lukien Hyrynsalmen (Hyrynsalmen kunta 2023), Suomussalmen (Suomussalmen kunta 2022), Ristijärven (Ristijärven kunta 2018), Paltamon (Paltamon kunta 2022) ja Kuhmon (Kuhmon kaupunki 2021) kuntastrategiat.

Analysivaiheessa olemme tarkastelleet kunkin asiakirjan vihreään siirtymään liittyvät osiot erityisesti pienten yritysten ja harvaan asutun maaseudun näkökulmasta sekä

koostaneet näistä tiivistetyt skenaariokuvaukset kullakin tarkastelutasolla. Skenaario voidaan määrittellä tulevaisuudessa mahdollisesti esiintyvien tapahtumaketjujen kuvauksena eli kehityspolkuna, jossa jonkin asian kehitys esitetään poikkeileikkauksena etenevänä (Malaska & Mannermaa 1985). Skenaarioajattelua hyödynnetään katsauksessa osana vihreän siirtymän tulevaisuuskuvan arviointia ja esitetyt skenaarit ovat kirjoittajien arvioita vihreän siirtymän etenemisestä eri tarkastelutasoilla. Olemme laatineet johtopäätösosiossa esitetyt skenaarit kehityspolkuina, nykyisten strategiadokumenttien pohjalta etenevänä jatkumona.

Vihreän siirtymän poliittinen ohjaus

Tarkastelemme seuraavaksi vihreän siirtymän poliittista ohjausta kolmen aineiston sekä analyysiosiossa esitellyn tason kautta: kansallinen taso, maakuntataso ja paikallinen taso. Kansallinen taso on jaettu erikseen kansalliseen ilmasto- ja energiastrategiaan sekä hallitusohjelmaan.

Kansallinen taso

Hiilineutraali Suomi 2035 – kansallinen ilmasto- ja energiastrategia

Pääministeri Sanna Marinin hallituskauden (2019–2023) aikana laaditussa Kansallisessa ilmasto- ja energiastrategiassa linjattiin toimia, joilla Suomi täyttää EU:n ilmastovelvoitteet ja saavuttaa ilmastolain mukaiset tavoitteet kasvihuonekaasujen vähentämisestä. Kunnianhimoisen ohjelman tavoitteena oli hiilineutraalius vuoteen 2035 mennessä vihreän siirtymän ollessa strategian keskiössä. Ohjelman tavoitteisiin kuuluvat muun muassa yritysten kilpailukyvyyn edistäminen ja niiden auttaminen globaaleiksi johtajiksi puhtaissa tuotteissa ja teknologioissa sekä oikeudenmukainen ja kaikki mukaan ottava siirtyminen. Laajassa asiakirjassa tavoitteet ja toimenpiteet on kuvattu kansallisella tasolla, jolloin vaikutukset yksittäisiin yrityksiin tai tiettyihin alueisiin eivät ole suoraan ilmaistuja. Tarkasteltava asiakirja on edellisen hallituskauden aikainen tuotos, mutta myös nykyinen Petteri Orpon hallitus kirjasi hallitusohjelmassaan ilmastolain tavoitteisiin sitoutumisen. Käytännön toimenpiteiden tasolla Orpon hallituksen ratkaisut voivat poiketa suurestikin aikaisemmista ohjelmista. Kuitenkin kansallisella tasolla on välttämätöntä arvioida myös pidempiä, ylihallituskautisia kehityskulkuja, joten tässä yhteydessä näemme perustelluksi tarkastella sekä Hiilineutraali Suomi 2035 -ohjelmaa että sen jälkeen laadittua Orpon hallitusohjelmaa rinnakkain.

Strategiassa yrityksille suunnatut kannustimet painottuvat teknologian kehittämiseen ja kaupallistamiseen, minkä toivotaan luovan suomalaisille yrityksille vientiä sekä vähentävän maailmanlaajuisesti päästöjä suomalaisten yritysten hiilikädenjäljen avulla. Hiilikädenjälki tarkoittaa positiivisia ympäristövaikutuksia, joita organisaatiot voivat saada aikaan ja joista ne voivat viestiä tarjoamalla sellaisia tuotteita, jotka vähentävät asiakkaidensa hiilijalanjälkeä (Pajula ym. 2021).

Teollisuuden kasvun odotetaan strategiassa tapahtuvan lähinnä viennin kautta. Pk-yritysten osalta mainitaan, että niiden mahdollisuuksia osallistua pitkäaikaisiin sähkönostosopimuksiin halutaan parantaa. Pienteollisuuden ja -energiantuotannon päästövähennyksiä ja sähköistymistä tuetaan myös EU-rahoitusvälineiden kuten aluekehitysrahastojen avulla. Pientuotannon edistäminen antaa kansalaisille mahdollisuuksia tuottaa osa kulutetusta energiasta itse ja myös osallistua energiamarkkinoille. Energiayhteisöjä ja omatuotantoa edistämällä voidaan lisätä uusiutuvan energian hajautettua tuotantoa.

Strategiassa on useiden eri toimialojen vähähiilisyystiekarttoja. Kainuun tyyppisellä alueella puuraaka-aine ja rakentaminen ovat tärkeitä. Puurakentaminen nähdään keinona vähentää rakentamisesta aiheutuvia päästöjä. Teollista puurakentamista edistetään teollisuuden kehittämistoimin samoin kuin yleisesti rakentamisen arvooverkon osaamista.

Metsäsektorin ohjaukseen vaikuttaa myös EU:n yhteinen maatalouspolitiikka (engl. *common agricultural policy*, CAP) ja sen uudistaminen lähivuosina. Yksi toimenpide on edistää bioenergian tuotantoa ja kestävien raaka-ainevirtojen saatavuutta muun muassa hankintaketjuja ja logistiikkaa vahvistamalla.

Maaseutumaisilla alueilla maatalouden alkutuotanto on perinteisesti ollut tärkeä elinkeino. Strategian tulevaisuuskuvasessa perinteisen alkutuotannon työpaikkojen määrä laskee 2030-luvulle saakka. Kuitenkin strategian mukainen ilmastopolitiikka käynnistää talouden rakennemuutoksen, koska teknologian kehittyminen ja kasvutoimenpiteet kohdistuvat suorimmin alkutuotantoon ja jalostukseen. Tällaisessa tapauksessa hyötyjiä ovat sellaiset maakunnat, joissa näiden toimialojen osuus aluetaloudesta on suuri ja joissa uudenlaista teknologiaa pystytään hyödyntämään alkutuotannon kehittämisessä. Maatalouden päästövähennystoimet liittyvät erityisesti turvemaiden päästöjen hillitsemiseen. Kiertotalouden avulla voidaan vähentää päästöjä alkutuotantotoiminnassa, kun neitseellisten luonnonvarojen käyttö ja toisaalta valmistusprosessien energiantarve vähenevät. Yrityksissä tehtävät energiakatselmuksot ovat pakollisia suurille yrityksille, mutta pk-yrityksissäkin niitä voidaan tehdä vapaaehtoisesti ja niitä tuettaisiin energiatuella.

Maaseutumaisiin alueisiin viitataan välillisesti kestävien kulku- ja kuljetusmuotojen kohdalla todeten, että auto on monelle ihmiselle välttämätön liikkumisväline harvaan asutussa maassa. Sähkön jakeluverkoston toimitusvarmuus aiotaan säilyttää hyvällä tasolla myös haja-asutusalueille. Uusiutuvan sähkön saatavuuteen liittyy myös tuulivoimarakentaminen, johon kuntia ja maakuntien liittoja aiotaan ohjata.

Vihreä siirtymä Orpon hallitusohjelmassa

Edellisellä hallituskaudella laadittu ilmastostrategia ei automaattisesti siirry seuraavan hallituksen ohjelmaksi, mutta nykyinen pääministeri Petteri Orpon hallitus on sitoutunut vuonna 2022 uudistetun ilmastolain (423/2022) tavoitteisiin, keskeisimpinä hiilineutraaliustavoite vuoteen 2035 ja kasvihuonepäästöjen asteittainen vähentäminen vuoteen 2050 saakka. Orpon hallitusohjelman Vahva ja välittävä Suomi (Valtioneuvosto 2023, 96) tilannekuvassa Suomella arvioidaan olevan ”*erinomaiset mahdollisuudet hyötyä globaalista puhtaan siirtymän ja uuden teknologian ennustetusta investointiaallosta*”. Puhtaan energian tuotannon lisäämisen arvioidaan vähentävän yritysten kasvun esteitä. Hallitus aikoo edistää kestävää kehitystä osana maankäyttöä, rakentamista, asumista ja liikennettä. Vihreä siirtymä mainitaan suoraan luvuissa, joissa käsitellään edullista, puhdasta ja toimitusvarmaa sähköä, sähkön käyttämistä asukkaiden ja teollisuuden hyväksi Suomessa sekä sisämarkkinoita ja talouskasvua. Vihreän siirtymän rinnakkaistermi ”puhdas siirtymä” mainitaan muun muassa luvituksen sujuvuuden yhteydessä. Vihreään siirtymään liittyvä uusiutuvan energiantuotannon murros lisää sähköntuotantokapasiteettia ja on edellytys teollisuuden investoinneille. Yrityksille halutaan taata vakaat ja ennustettavat toimintaedellytykset vihreän siirtymän ja cleantech-investointien eli puhtaiden teknologioiden edistämiseksi. Vetytalous nähdään keskeisenä välineenä teollisuuden energiamurrokselle ja vihreän siirtymän hyödyntämisessä. Kolmas vihreää siirtymää suoraan käsittelevä kohta liittyy sen edellyttämiin rahoitustarpeisiin, joihin hallitus ei kannata uutta lisärahoitusta, vaan suosii nykyisten EU:n varojen priorisointia ja uudelleen kohdentamista.

Ohjelmassa ei erikseen mainita pieniä yrityksiä osana sähköntuotantokapasiteetin kasvua tai uusiutuvan energian hyödyntäjinä. Pk-yritysten rooliin vihreässä siirtymässä viitataan todeten lyhyesti, että ”*myös pk-yritykset voivat osallistua kiertotalouteen*” (s. 155); yhtenä tarkennuksena on mainittu kiertotalouden hyödyntäminen kalankasvatuksen ravinnepäästöjen vähentämisessä. Laajemmin kiertotalouden ratkaisulla halutaan parantaa omavaraisuutta ja luonnon tilaa, nostaa jalostusastetta ja parantaa luonnonvarojen kestävää käyttöä.

Maaseutuun viitataan hallitusohjelmassa useassa kohdassa, mutta ei suoraan vihreään siirtymään liittyen. Koko Suomi halutaan pitää elinvoimaisena, mutta kasvun nähdään tapahtuvan lähinnä kaupungeissa ja niiden läheisillä kaupunkiseuduilla. Maaseudun suurin merkitys näyttäytyy metsissä ja alkutuotannossa: ”*Terveet, kasvavat metsät luovat työtä, hyvinvointia ja hillitsevät ilmastonmuutosta*” (s. 127). Maatalous ja kotimainen ruoantuotanto saavat hallitusohjelmassa erityistä huomiota. Kotimaisen elintarviketuotannon kestävyys ja kilpailukyky linkittyvät tiiviisti toisiinsa ja hallitus aikoo ryhtyä toimiin paitsi alkutuottajien myös koko elintarvikeketjun tasapainon kehittämiseksi. Maanviljelyllä voidaan vaikuttaa ympäristökuorman vähentämiseen. Puhtaalla suomalaisella ruoalla nähdään olevan myös vientipotentiaalia.

Yhteenvedona toteamme, että hallitusohjelma tuo esille hyvin rajallisesti pienten yritysten mahdollisuuksia osallistua vihreän siirtymän investointeihin tai hyödyntää sitä liiketoiminnassaan. Muutos kuvataan ensisijaisesti suuren teollisuuden ja merkittävien teollisuusinvestointien seurauksena. Maaseudun yritysten rooli on lähinnä alkutuotannossa, erityisesti metsä- ja maataloudessa, mutta varsinaisen jatkojalostuksen ja kasvun uskotaan tapahtuvan kaupunkimaisilla alueilla teollisen mittakaavan tuotantolaitoksissa.

Maakuntataso

Maakuntien lakisääteinen suunnittelutehtävä käsittää maakuntasuunnitelman, maakuntaohjelman ja maakuntakaavan. Kainuussa on yhdistetty näistä samaan asiakirjaan, Kainuuohjelmaan, maakuntasuunnitelma vuoteen 2040 sekä maakuntaohjelma (Kainuun liitto 2024). Maakuntatasolla Kainuuta luonnehditaan Suomen, EU:n ja Venäjän välisellä rajalla olevana, harvaan asuttuna, maaseutumaisena ja runsaiden luonnonvarojen maakuntana. Kainuun aluetalouden uskotaan kasvavan vahvasti ja työttömyyden olevan valtakunnallisesti matala. Aluetalouden kestävä kasvun nähdään edellyttävän lisää korkean jalostusasteen teollista tuotantoa sekä korkeampaa työn tuottavuutta maakuntaan. Kainuuohjelma painottaa maakunnan vahvaa tahtotilaa kehittää vihreän siirtymän mukaisia toimia ja kasvattaa ylimatekunnallista yhteistyötä. Vihreä siirtymä nähdään maakunnallisena vahvuutena aluetalouden, kasvavan vientitoiminnan sekä alueellisen resilienssin (muutosjoustavuuden) kannalta. Kainuu 2040 -tavoitteet maalaavat Kainuusta monipaikkaisuuden ja etätöyden mallimaakuntaa, joka houkuttelee yritysinvestointeja, kehittyviä ja kasvavia yrityksiä sekä toimialojen vetureita ja työpaikkoja älykkään erikoistumisen kautta. Älykäs erikoistuminen on EU:n määrittämä innovaatiopolitiikan väline, jolla tavoitellaan alueiden taloudellista erilaistumista siten, että ne keskittyvät omien vahvuus- ja kasvualojensa sekä näihin aloihin liittyvän yritys- ja innovaatiotoiminnan edistämiseen (esim. Havukainen ym. 2019).

Vihreän ja oikeudenmukaisen siirtymän tavoitteet ovat Kainuuohjelmassa tiivistetysti seuraavat: koulutuksen, tutkimus-, kehitys- ja innovaatio- eli TKI-toiminnan, viestinnän ja yhteistyön nähdään olevan keskeisiä tekijöitä, joilla varmistetaan kainuulaisten yritysten mukanaolo vihreässä siirtymässä. Kainuun yritysten uskotaan tuottavan monipuolisesti ratkaisuja ilmastomuutokseen ja muihin globaaleihin ympäristöongelmiin. Edullisen, uusiutuvan ja puhtaan energian uskotaan houkuttelevan alueelle uusia asukkaita ja yrityksiä. Puutuoteteollisuus ja -rakentaminen sekä muu metsäbiotalous nähdään Kainuun kasvualoina ja niiden odotetaan tuottavan hiiltä varastoivia biotuotteita. Positiivisen ympäristökädenjäljen saavuttamisen edellytys Kainuuohjelman mukaan on, että metsiä ja muita luonnonvaroja jalostetaan omassa maakunnassa positiivisia ympäristövaikutuksia aikaansaaviksi tuotteiksi. Lisäksi maa- ja metsätalouden roolia vahvistetaan luonnon monimuotoisuuden parantajana, perinnebiotooppien ylläpitäjänä, ilmastonmuutoksen hillitsijänä sekä kiertotalouden ajurina. Kainuun maatalouden välttämättömänä perustehtävänä nähdään paikallisen ruoan tuotanto ja omavaraisuuden turvaaminen.

Siirtymän myötä Kainuu-ohjelmalla tavoitellaan Kainuun talouden kestävä perustan laajenemista, jonka toteutuessa alueen muutosjoustavuus vahvistuu ja maakunnan rooli kestävä kehityksen ratkaisujen tuottajana kasvaa. Vihreän siirtymän hankkeet nähdään Kainuussa merkittävänä keinona vahvistaa alueen elinkeinoelämää niin työllisyyden kuin yritysten liiketoiminnan kehittämisen kannalta. Maakunnassa on käynnissä myös Kainuun vihreän ja oikeudenmukaisen siirtymän toimeenpanon aktivointihanke, jonka tavoitteena on EU:n Green Dealin tavoitteiden mukaisen toiminnan vauhdittaminen. Kansainvälisen yhteistyön nähdään olevan keskeisessä asemassa TKI-toiminnassa.

TKI-toiminnalla nähdään ohjelmassa olevan keskeinen rooli yritysten pitämässä kilpailukykyisinä; sitä pidetään keinona uusien markkinoiden löytämiseen sekä uusien tuotteiden ja uuden liiketoiminnan kehittämiseen. Ratkaisuksi Kainuun elinvoimaisuuden vahvistamiseen esitetään perinteisten toimialojen, teollisuuden, uuden teknologian ja startup-yritysten välistä symbioosia. Uudistumista tarvitaan erityisesti teknologiateollisuudessa, luonnonvarateollisuudessa, bio- ja kiertotaloudessa, matkailussa sekä sosiaali- ja terveydenhuollossa ja muilla palvelualueilla. Kainuu on myös mukana älykkään erikoistumisen ja teollisuuden modernisaation kansainvälisessä BERRY+-kumppanuudessa, joka liittyy uusiutuvien luonnonvarojen ja niiden ainesosien sekä teollisuuden sivuvirtojen prosessointiin korkeammalla jalostusarvolla.

Kainuu-ohjelma on varsin yritysmyönteinen: yrittäjyys käsitetään laajasti paitsi yrittäjänä toimimisena myös aktiivisena elämänsenteena ja toimintatapana työssä, opiskelussa ja vapaa-aikana. Strategia nostaa yrittäjyyteen kasvatuksen keskeiseksi jo koulussa todeten, että pienillä ja keskisuurilla sekä mikroyrityksillä on Kainuussa keskeinen rooli. Kainuulaisten yritysten vientiä ja yhteistyötä tuetaan sekä isojen toimeksiantojen saamiseksi alueelle että alueen yritysten mukaan pääsyn mahdollistamiseksi Kainuussa ja lähialueilla käynnistyviin suuriin teollisiin, rakennus- ja infrastruktuurihankkeisiin. Innovaatiotoiminta ja riittävä liiketoimintaosaaminen nähdään välttämättömänä kaikilla toimialoilla. Digitalisaation ja data-analytiikan hyödyntämisen sekä automaation ja robotiikan ja muiden uusimman niin sanotun teollisen vallankumouksen teollisuus 4.0-menetelmien (mm. reaaliaikainen data ja koneoppiminen) mahdollisuudet nähdään keskeisinä liiketoiminnan kasvattamiselle kaikilla aloilla.

Kainuu-ohjelmassa esitetyssä yleistavoitteessa Kainuun yksityinen, julkinen ja kolmas sektori onnistuvat digitaalisessa ja vihreässä siirtymässä, mikä tuo uusia yrityksiä ja liiketoimintaa. Visiona on, että Kainuun alueellinen bruttokansantuote kasvaa koko maata nopeammin, vientiä harjoittavien kasvuyritysten määrä lisääntyy sekä viennin volyymin, tuotannon jalostusarvon, työn tuottavuuden, tutkimus- ja kehittämistoiminnan menojen ja yksityisen sektorin työpaikkojen määrä kasvavat vuosina 2022–2025. Näiden avulla Kainuun alueellinen resilienssi vahvistuisi.

Kainuun älykkään erikoistumisen (ÄE) strategian mukaan toimenpiteet kohdennetaan sellaisiin teemoihin ja toimialoihin, joilla erityisesti nähdään olevan kestävä kasvun mahdollisuuksia ja joissa Kainuussa on korkeaa osaamista. Strategiassa korostetaan yhteistyötä julkisen sektorin ja yritysten välillä sekä syntyvien innovaatioiden ja tutkimustuloksien muuttumista kannattavaksi ja kasvavaksi, vientiin suuntautuvaksi yritystoiminnaksi. Vihreä ja digitaalinen siirtymä ovat ÄE-strategian läpileikkaavia teemoja. Tavoittelemalla ”kokoaan suurempaa innovatiivisten ratkaisujen tuottajan” statusta, alueelle toivotaan muodostuvan lisää kriittistä massaa. Yrittäjyyden edistäminen on keskeinen osa ÄE-strategian toteutusta. Määrällistä kasvua tavoitellaan uusien yritysten sekä korkeakoulujen ja yliopistojen spin-off-yritystoiminnan kautta älykkään erikoistumisen toimialoilla.

Green deal -teeman katsotaan olevan keskeinen keino kehittää teollisuutta, lisätä tutkimusta ja innovaatioita sekä yhteistyömahdollisuuksia. Käytännön tavoitteet ovat a) puhtaan, kohtuuhintaisen ja turvallisen energian tuotanto ja käyttö, b) kiertotalouden ja ympäristöllisesti kestävä tuotannon lisääminen teollisuudessa, c) pellolta pöytään: oikeudenmukainen, terveellinen ja ympäristöystävällinen ruokajärjestelmä, d) ilmastonmuutoksen

hillitseminen ja siihen sopeutuminen, e) ekosysteemien ja luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja palauttaminen sekä f) ”pidetään kaikki mukana” eli oikeudenmukainen siirtyminen.

Älykkään erikoistumisen strategiassa Kainuun biotalouden tavoitteena on etenkin tukea tuotannon jalostusarvoa ja työn tuottavuutta nostavaa TKI-toimintaa tutkimus- ja kehittäjäorganisaatioiden sekä rahoittajien yhteistyönä. Kainuun vetovoimaa investointikohdeena kehitetään ja haetaan aktiivisesti investointeja. Tässä keskeisenä keinona on olemassa olevien yritysten kehittäminen yhdessä julkisten organisaatioiden kanssa toimialavetureiksi ja näin toimialavetureiden ympärille houkutellaan rakentumaan liiketoimintaekosysteemejä ja osaamiskeskittyimiä.

Myös biotalouden tavoitteet ovat yritysten, koulutus- ja yrityskehittäjäorganisaatioiden sekä rahoittajien ja viranomaisten digitaalisen siirtymän edellyttämän osaamisen vahvistamisessa. Yritysten kokonaisvaltaisen kehittämisen ja henkilöstön koko työuran kestävän osaamisen kehittämisen painottaminen sekä työn tuottavuuden parantaminen nähdään mahdolliseksi toimintatapojen ja korkean jalostusarvon ja osaamisen työpaikkojen kautta. Osaajien kouluttaminen, mutta myös aktiivisen työperäisen maahanmuuton edistäminen ja siten osaavan työvoiman rekrytoiminen Kainuuseen on tärkeä strateginen tavoite.

Paikallistaso: Ylä- ja Itä-Kainuun kuntastrategiat

Kuntastrategia on kunnanvaltuuston hyväksymä strategia, josta kunnan keskeisin päätöksenteko, suunnittelu ja kehittäminen johdetaan (Kuntalaki 410/2015). Kuntastrategian kautta ohjataan kuntakokonaisuuden pitkän aikavälin päätöksentekoa ja tulevaisuuden suuntaa. Tarkasteluun valitut Ylä- ja Itä-Kainuun kunnat edustavat Kainuun harvaan asuttua maaseutua. Valituissa kunnissa on lisäksi vihreän siirtymän kehittämiseen liittyvää virettä ja sekä aloitteita ja toteutettavia hankkeita.

Alueen kuntastrategioissa kestävyys siirtymään (vihreä siirtymä) tähtääviä tavoitteita on kuvattu jonkin verran, mutta vain vähän pienten yritysten osalta. Kuntastrategiat on kirjoitettu tiiviinä ja lyhyinä esityksinä, joten niissä ei mennä yksityiskohtaiseen toimenpiteiden käsittelyyn. Kiteyttäen voidaan todeta, että kestävyysmurros sekä yritysystävällisyys on huomioitu jollain tavalla niissä kaikissa. Kuntastrategioissa vihreän siirtymän tuotanto ja investoinnit keskittyvät pääosiltaan pienen jalostusarvon toimintaan eikä niistä erityisesti nouse esiin pitkälle innovoidut tuotteet. Vihreä siirtymä on ilmiönä läsnä strategioissa, vaikka sitä ei käsitteenä laajasti tekstissä viljelläkään.

Puolanka on 2 380 asukkaan (Tilastokeskus 2022) kunta pohjoisessa Kainuussa. Kuntastrategia on tehty vuosille 2022–2025 (Puolangan kunta 2022). Kunta huomioi vihreän siirtymän strategiatekstissään mainiten bio- ja kiertotalouden sekä maa- ja metsätalouden kunnan vihreänä kultana. Kunta tukee aktiivisesti biokaasulaitoksen toimintaa ja tuulivoimatuotannon sijoittumista alueelle pyrkien näin hyödyntämään uusiutuvia energiamuotoja ja vihreän siirtymän toteutumista. Hyvät ja kattavat tietoliikenneyhdytetydet vahvistavat monipaikkaisen työn tekemistä ja alueen houkuttelevuutta. Strategiassa painotetaan myös asukkaiden osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia, mutta ei suoraan vihreän siirtymään liittyen.

Suomussalmi on 7 376 asukkaan (Tilastokeskus 2022) kunta Kainuun pohjoisosassa. Strategia on tehty vuosille 2022–2025 (Suomussalmen kunta 2022) ja kunnan visiossa mainitaan menestyvät yritykset, jotka työllistävät ihmisiä biotaloudesta teknologiateollisuuteen. Ympäristöasiat huomioidaan päätöksenteossa ja luontoa hyödynnetään kestävästi siitä samalla huolehtien. Strategia antaa ymmärtää, että kunnassa tehdään innovaatioita vaativaa korkeamman jalostusarvon tuotantoa. Sitä ei kuitenkaan suoraan yhdistetä vihreän siirtymän investointeihin tai tuotantoon. Vihreää siirtymää strategiassa ei suoraan mainita.

Ristijärvellä on asukkaita 1 174 (Tilastokeskus 2022) ja se sijaitsee pohjoisessa Kainuussa. Ristijärven kuntastrategia (Ristijärven kunta 2018) on tehty vuosille 2018–2030

ja siinä mainitaan kunnan tavoite yrittäjävälisyydestä, joka strategian mukaan tarkoittaa, että kunta luo edellytyksiä yritystoiminnan menestymiselle ja kehittymiselle. Kunnan päätöksenteossa pyritään huomioimaan yritysvaikutukset ja yrittäjien tarpeet. Suoraan vihreä siirtymä -termiä ei strategiassa käytetä.

Kuhmo on itäisen Kainuun kaupunki, jossa on asukkaita 7 755 (Tilastokeskus 2022). Kaupungin visiona on ”täyttä elämää metsän ja kulttuurin valtakunnassa” ja missiona on luoda mahdollisuuksia alueen toimijoille. Kuhmon strategiassa tuodaan esiin kestävä kehitys sekä monipuolinen ja kannattava kansainvälinen elinkeinorakenne. Strategiset tavoitteet on asetettu Agenda2030-tavoitteiden pohjalta, ja kaupunki onkin painottanut puurakentamista sekä vihreän siirtymän mahdollisuuksien hyödyntämistä. Mittareiden tasolla tämä näkyy ”kestävyydynamiikkana” eli pienentyvänä energiankulutuksena sekä puun käyttönä julkisissa rakennuksissa. Lisäksi strategiassa kaupunki mainitsee haluavansa olla yrittäjämyönteinen kaupunki ja vihreän siirtymän aloista metsäbiotalous on alueen lippulaiva. Strategiassa elinkeinokärkinä mainitaan biotalous, matkailu ja tuulivoima (Kuhmon kaupunki 2021). Kuhmon strategia laaditaan valtuustokausittain ja nykyinen strategia on voimassa vuoteen 2025.

Hyrnsalmi on pohjoisessa Kainuussa sijaitseva 2 094 asukkaan (Tilastokeskus 2022) kunta. Kunnan kuntastrategia on nimetty Hyrnsalmi 2030 -strategiaksi (Hyrnsalmen kunta 2023). Hyrnsalmi on määritellyt visiokseen välittää aidosti kuntalaisten hyvinvoinnista, palveluista ja asuinympäristöstä. Kunnan vetovoiman visioidaan nousevan rohkeudesta, luottamuksesta ketteryydestä ja ennakkoluulottomasta uudistusaseteesta sekä monipuolisesta yhteistyöstä. Mikroyritykset on strategiassa mainittu omana ryhmänään ja yritysten yleisiä toimintaedellytyksiä ja osaamista pyritään vahvistamaan tukemalla erityisesti elinkeinokärkiä biotaloutta (metsät, maito, marjat, jne.), matkailua ja tuulivoimaa. Vetovoimainen yritys ympäristö yhdistettynä kehittymiseen ja kasvun tukemiseen toimialasta riippumatta pyrkii vahvistamaan alueen yrityskantaa. Uusien yritysten syntyä ja toimintaedellytyksiä tuetaan neuvonnalla ja kehittämishankkeilla. Kunnan elinkeinopolitiikka keskittyy tukemaan kestävä kehityksen mukaisesti vihreää biotaloutta, matkailua, jossa kärkenä nähdään luontomatkailu, sekä tuulivoimaa uutena uusiutuvana energialähteenä muiden uusiutuvien energialähteiden rinnalla.

Johtopäätökset

Tässä katsauksessa olemme kuvanneet, miten eri aluetasojen strategiset ohjelma-asiakirjat käsittelevät maaseudun ja maaseudun yritys- ja elinkeinotoiminnan roolia vihreässä siirtymässä. Erityisen mielenkiinnon kohteena oli, tunnistetaanko valtakunnallisen, alueellisen ja paikallisen tason strategioissa vihreän siirtymän mahdollisuuksia Ylä- ja Itä-Kainuun harvaan asutuilla alueilla ja pienten yritysten mukanaoloa näiden mahdollisuuksien toteuttamisessa. Katsaus tuo uutta tietoa yritysten roolin kuvaamisesta eri tason strategiadokumenteissa sekä eri tasojen välisistä eroista ja yhteneväisyyksistä. Katsauksen uutuusarvo on vihreän siirtymän sekä yritys- ja elinkeinotoiminnan käsittely yhdessä.

Eri aluetason strategioilla on erilainen tehtävä ja ohjausvaikutus, joten on luonnollista, että maakuntatason strategia näkee parhaiten pk-yritysten mahdollisuudet huomioiden maakuntahallinnon roolin aluekehityksen ohjauksessa. Yllättävintä oli mielestämme kuntatason strategioiden ohuus. Kunnat ovat pieniä, joten kenties strateginen ohjaus tapahtuu enemmän käytännön tasolla tukeutuen maakuntaohjelmaan. On toki huomioitava, että maakuntaliiton tekemät strategiset tavoitteet siirtyvät viiveellä kuntatasolle, joten tarvittaisiin seuranta tutkimusta pitemmälle vietyjen johtopäätösten tekoon.

Yhteenvetona eri tasojen ohjauksesta olemme koostaneet taulukkoon 1 tiivistetyt skenaariot kunkin tason asiakirjojen luomista maaseudun pienten yritysten tulevaisuuskuvasta vihreässä siirtymässä.

Taulukko 1. Eri strategiatasojen vihreän siirtymän skenaariot maaseudun pienten yritysten näkökulmasta.
Table 1. Scenarios for the green transition at different strategy levels from the perspective of small rural businesses.

Strategiataso	Vihreä siirtymä pienissä yrityksissä
Kansallinen taso (Orpon hallitusohjelma ja kansallinen ilmasto- ja energiastrategia)	Kansallisen tason skenaariossa vihreä siirtymä lisää yritysten kasvumahdollisuuksia oikeudenmukaisesti. Vihreän siirtymän merkittävät investoinnit ja innovaatiot toteutuvat teollisuuskokoluokan tuotantolaitoksissa kaupunkimaisilla alueilla. Pienet yritykset eivät ole merkittävässä roolissa osana energiaratkaisuja, mutta ne voivat olla mukana kiertotalouden ratkaisuissa ja tekevät vapaaehtoisesti energiakatselmuksia. Maaseutu tuottaa lähinnä alkutuotannon raaka-aineita (metsä, ruoka) teollisuudelle, joka jalostaa ne lisäarvoilaisiksi ja vientiin soveltuviksi tuotteiksi. Koko elintarvikeketjua kehitetään kilpailukyvyyn lisäämiseksi. Maatalouden uudistaminen pienentää ympäristökuormaa. Aluekehitysrahoituksella tuetaan yritysten päästövähennyksiä.
Maakunnallinen taso (Kainuu)	Kainuu profiloituu vihreässä siirtymässä houkuttelevaksi ja erottuvaksi alueeksi uusiutuvien luonnonvarojen sekä teollisuuden sivuvirtojen jalostusarvon nostamiseksi. Maakunnassa on oma kehittämishanke vihreään siirtymään. Kainuulaiset yritykset toimivat vastuullisesti ja hyödyntävät vihreän siirtymän mahdollisuudet. Kainuu kasvattaa painoarvoaan merkittävänä uusiutuvan energian tuottajana ja pysyy valtakunnallisesti merkittävänä hiilinieluna. Elinympäristön hyvä tila ja luonnon monimuotoisuus vahvistuvat Kainuussa. Talouden vihreä ja oikeudenmukainen siirtymä fossiilitaloudesta vähähiiliseen kiertotalouteen toteutuu Kainuussa. Kainuun vahva positiivinen maakuntakuva ja tunnettuus tuo maakuntaan uusia asukkaita, työntekijöitä, opiskelijoita, matkailijoita ja investointeja. Yhteinen aluebrändi sisäistetään ja syntyy ”aidosti yhteinen Kainuu”. Kulttuuri ja luovat alat kukoistavat ja kasvavat. Niiden osaamista ja elinkeinollista vaikutavuutta vahvistetaan omana toimialana sekä osana mainetyötä, matkailua ja tapahtuma-alaa.
Kuntataso	Kuntatason kirjatuissa strategioissa vihreän siirtymän mahdollisuudet nähdään osana kuntien tulevaisuutta (poikkeuksena Ristijärven strategia). Kunnat haluavat panostaa asukkaiden palveluihin ja asumisympäristön viihtyvyyteen, mitä vihreän siirtymän hankkeet osaltaan mahdollistavat. Skenaariota voidaan nähdä, että kunnat kehittävät vihreän siirtymän osaamista ja saavat houkutelua alueelle investointeja ja osaamispääomaa ja vahvistavat asemaansa korkeamman jalostusarvon tuotteiden tuottajana sekä vihreän siirtymän edelläkävijöinä pelkän resurssiperiferian sijaan. Tämä parantaa kuntien taloutta ja tuo alueelle uusia työpaikkoja, elinvoimaa ja asukkaita.

Vaikka vihreän siirtymän tarpeellisuudesta vallitsee kansallisessa politiikassa lähes yksimielisyys eri poliittisten puolueiden välillä ja kaikki EU-jäsenmaat ovat siihen poliittisesti sitoutuneita, eri näkemykset toteutustavoista haastavat täytäntöönpanoa. Vihreässä siirtymässä nähdään vahva potentiaali. Nykyisessä hallitusohjelmassa Suomella arvioidaan olevan erinomaiset mahdollisuudet hyötyä globaalista puhtaan siirtymän painotuksesta niin investointien kuin maaseudun ja saariston elinvoimaisuuden, omavaraisuuden ja huoltovarmuuden kannalta. Pienten yritysten mahdollisuuksia osallistua vihreän siirtymän investointeihin tai hyödyntää sitä liiketoiminnassaan tuodaan hyvin rajallisesti esiin kansallisella tasolla. Lisäksi valtakunnallinen tarkastelu hahmottaa maaseudun lähinnä alkutuotannon raaka-aineita (metsä, ruoka, mineraalit) tuottavana alueena. Teollisuus hyödyntää raaka-aineet ja tuottaa niistä vientiin soveltuvia lisäarvotuotteita.

Kuntatason tulevaisuuskuva näemme vihreän siirtymän osana kuntien tulevaisuutta ja siinä korostuu vihreän siirtymän tuomien taloudellisten mahdollisuuksien hyödyntäminen erityisesti väylänä kehittää ja ylläpitää palveluita sekä asumisympäristöjen viihtyvyyttä.

Myöskään kuntastrategioissa ei ole kirjattu erityistä roolia yrityksille vihreän siirtymän toteuttamisessa.

Maakunnallisen tason strategiat poikkesivat kansallisen ja kunnallisen tason strategioista nostaten yritykset tärkeään rooliin alueen vihreän siirtymän toteutuksessa ja Kainuun alueen korkean jalostusasteen tuotteiden valmistajina. Voidaankin kiteyttää, että maakuntatason tarkastelussa Kainuussa nähdään huomattavasti enemmän potentiaalia kuin kunta- ja valtakunnallisen tason tarkasteluissa. On tosin huomattava, että maakuntastrategia ei erottele maakunnan kaupunkikeskusta muusta, ympäröivästä harvaan asutusta maaseudusta vaan katsoo alueen tulevaisuuden mahdollisuuksia kokonaisuutena.

Valittujen strategisten ohjausasiakirjojen pohjalta tulkintamme on, että tämän hetken valtakunnallinen poliittinen ohjaus näkee maaseudun ensisijaisesti resurssiperiferiana, jolla on vahvat luontoarvot ja taloudellista merkitystä alkutuotannon kautta. Maaseudun väestön uskotaan edelleen vähenevän ja vanhenevan. Tulevaisuuden maaseudulla asuisi jonkin verran etätyötä tekeviä monipaikka-asukkaita ja digitaalisuutta hyödyntäviä maaseutuyrittäjiä, mutta koulutuspaikkoja ohjataan kaupunkialueille. Hieman karrikoiden tämän kehityskulun toteutuessa maaseudulla asuisi jatkossa lähinnä vanhuksia, alkutuotantoa tekeviä maaseutuyrittäjiä ja jonkin verran tietoisesti asuinpaikkansa valinneita tietotyöläisiä. Kaupunkien asukkaiden näkökulmasta maaseutu olisi lähinnä virkistävään luontomatkailuun soveltuva kohde sekä teollisuudelle lisäarvoiliseksi tuotteiksi jatkojalostettavien raaka-aineen ja uusiutuvan energian tuotantoalue.

Kainuun talous on ollut pitkälti riippuvainen muutamista avainsektoreista, kuten metsä- ja kaivosteollisuudesta. Tämä voi johtaa haavoittuvuuteen markkinoiden muutoksissa ja ulkoisissa taloudellisissa olosuhteissa. Kainuun alueen on tasapainoteltava taloudellisen hyödyn ja ympäristönsuojelun välillä, erityisesti kun otetaan huomioon metsätalouden ja kaivostoiminnan ympäristövaikutukset. Luonnonvarojen yksipuolinen hyödyntäminen yritysten liiketoiminnassa on merkki siitä, että luonnonvaroja tuottavat alueet ovat yksipuolistumassa resurssiperiferioiksi (Hukkanen 2018). Vaikka resurssiperiferian asema tuo haasteita, se tarjoaa myös mahdollisuuksia. Kainuun luonnonvarojen innovatiivinen ja kestävä käyttö voi luoda uusia taloudellisia mahdollisuuksia esimerkiksi matkailuun, uusiutuvan energian tuotantoon ja biotalouteen.

Kainuussa biotalouden ja sen tuotannon sivuvirtojen ja eloperäisten jätteiden jalostamiseen perustuvan biokierrotalouden kehittäminen on keskeinen osa talouden ja yhteiskunnan vihreää siirtymää fossiilitaloudesta vähähiiliseen kierrotalouteen. Kainuussa biotaloudella voidaan vastata kansalliseen ja kansainväliseen kysyntään mutta harjoittaa myös paikallista tuotantoa paikallisiin tarpeisiin.

Mahdollisuuksien toteutuminen käytännössä vaatii yritysten ja alueiden aktiivisuutta ja päämäärätietoista toimintaa, mutta myös kansallisessa ohjauksessa kauempana kasvukeskuksista olevien alueiden potentiaali tulisi nähdä relevanttina. Houkuttelemalla investointeja Kainuu voi nousta resurssiperiferiasta korkean jalostusasteen alueeksi ja hyödyntää vihreän siirtymän mukanaan tuomia mahdollisuuksia. Keskeistä tässä on eri sidosryhmien välinen yhteistyö ja osaamisen kehittäminen vihreän siirtymän vaatimilla osa-alueilla.

Vaikka kansallisella tasolla poliittisen ohjauksen huomio on laajasti vihreässä siirtymässä ja Kainuun maakuntatasolla vihreään siirtymään suhtaudutaan jopa yltiöoptimistisesti innovaatioiden ja kasvun vauhdittajana, sen sanoittaminen Ylä- ja Itä-Kainuun alueen kuntastrategioissa on vähäistä. Kuntakohtaisessa tarkastelussa huomataan, että valtakunnallisen ja maakunnallisen strategisen ohjauksen päälinjat, vihreä siirtymä ja uusiutuvan energian käyttö, on huomioitu myös kuntastrategioissa, mutta koska ne on esitetty tiiviisti, ei ole mahdollista tehdä pitkälle vietyjä analyysejä siitä, miten syvällisesti strateginen ohjaus on niihin jalkautunut.

Kuntastrategioissa alueen kunnat kuvailevat itseään enemmän alkutuotantoalueina kuin innovaatiokeskittyminä. Toisaalta esimerkiksi biotaloudessa voidaan nähdä kuntakohtaista innovaatio- ja kehitystoimintaa. Ainakin Suomussalmen ja Kuhmon strategioissa on

nähtävissä laajempaa hajontaa elinkeinorakenteessa. Asukkaiden osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia pidetään tärkeinä, mutta ne eivät suoraan yhdisty vihreän siirtymän hankkeista hyötymiseen tai niihin osallistumiseen.

Eri aluetasojen strategioiden linjaukset mahdollistavat pienten yritysten toiminnan yhtäältä vihreän siirtymän edesauttajina ja mahdollistajina ja toisaalta hyötyjinä, vaikka strategiat eivät nosta pieniä yrityksiä esiin. Mahdollistajina yritykset ovat edistämässä vihreää siirtymää oman toimintansa, kuten vastuullisten energiavaihtojen, raaka-ainehankintojen ja energian tehokkaamman hyödyntämisen kautta. Lisäksi pienet yritykset voivat olla alihankintaketjuissa rakentamassa vihreän siirtymän investointeja ja näin saada siitä liiketoiminnallista hyötyä ja myyntiä. Hyötyjinä yritykset pääsevät osaksi investointeja ja tehokkaampaa energianfraa.

Ne alueet ja yritykset, jotka eivät halua tai pysty siirtymään kehityksessä eteenpäin, voivat tipahtaa kilpailusta. Esimerkiksi biotalouden eturintamassa kehittyvät uudet alat ja yritykset ovat todennäköisemmin voittajapuolella verrattuna vanhoihin, fossiiliperäisessä energiantuotannossa pitäytyviin yrityksiin, toimialoihin ja alueisiin (Halonen 2023). Eri aluetasojen poliittisessa ohjauksessa vahvimmin tämä ajatusmalli näkyy maakuntatasolla, jossa luodaan vahvan myönteinen näkymä Kainuun alueen houkuttelevuudesta ja vihreän siirtymän tuomista kasvumahdollisuuksista nimenomaan uudistuvan yritystoiminnan avulla. Valtakunnallisella tasolla huomio on enemmän suuremman mittakaavan teollisuudessa, kasvukeskuksissa ja suoraa vientiä tekevissä yrityksissä, joista nykytilassa vain marginaalinen osa on mikroyrityksiä. Toisaalta tarkimmalla aluetasolla eli kuntien strategioissa korostuvat Ylä- ja Itä-Kainuun perinteiset toimialat ja niiden jatkuvuus pikemmin kuin uudistuminen ja innovaatiot.

On syytä mainita, että tarkasteltavana olleet kuntastrategiat on laadittu ennen Orpon hallitusohjelman julkistamista ja onkin mielenkiintoista nähdä, miten kuntakohtaiset strategiat muotoutuvat vihreän siirtymän tavoitteiden osalta seuraavilla strategiakerroksilla. Voidaan kysyä myös, missä määrin kansallisen tason vihreään siirtymään liittyvät tavoitteet siirtyvät kuntastrategian tasolle. Vihreän siirtymän tavoitteet voivat myös olla läsnä kunnan suunnittelussa ja toiminnassa, mutta eivät näy strategioissa. Lähimmäs yksittäisen yrityksen, yrittäjän ja kuntalaisen tasoa päästään kuntastrategioissa, joissa huomioidaan esimerkiksi palvelutarjonta ja asumisympäristön viihtyvyys.

Yksi aineiston pohjalta noussut havaintomme on, että vihreän siirtymän strategiat huomioivat hyvin ekologisen ja taloudellisen kestävyuden osa-alueet, mutta sosiaalisen kestävyuden huomiointi on jäänyt vähemmälle. Sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyy myös vihreän siirtymän sosiaalinen hyväksyttävyyttä (Häyrynen ym. 2023). Voidaankin kysyä, miten vihreä siirtymä todellisuudessa huomio kaikki kestävä kehityksen osa-alueet. Kuntien strategioissa on mainittu ”yrittäjävälisyys” ja kuitenkin nykyisellään suuri osa esimerkiksi tuulivoimarakentamisen työllistävästä vaikutuksesta menee ulkomaisille yrityksille, kun tarvittavaa osaamista ei löydy Suomesta. Osaamistason kasvaessa on kuitenkin mahdollista käyttää paikallisia yrityksiä enenevässä määrin vihreän siirtymän hankkeissa. Vihreän siirtymän hankkeiden sosiaalinen hyväksyttävyyttä esimerkiksi tuulivoiman osalta kilpistyy kuntien asukkaiden mahdolliseen vastustukseen. Kokemus tuulivoiman ja vihreän siirtymän hankkeiden tuottamista hyödyistä pitää olla suurempi kuin koetut haitat, jotta sosiaalinen hyväksyttävyyttä voi toteutua. On myös tärkeää huomioida maaseudun moninaisuus. Vaihtoehtoisina kuvina katsauksessa keskustellusta maaseudusta voidaan nähdä esimerkiksi Hyrynsalmen Mustarinda-seura tai Kuhmon kamarimusiikkifestivaalit sekä monet muut vihreän siirtymän ja talouskasvun tavoitteista erillään olevat toiminnot.

Poliittinen ohjaus ei koskaan ole pysähtyneessä tilassa ja valitut asiakirjat antavat tilanekuvan kulloisenkin asiakirjan valmisteluhetkestä. Maaliskuussa 2024 pääministeri Orpo asetti pohjoisen ja itäisen Suomen ohjelmien valmistelutyöryhmät ja neuvottelukunnat. Ohjelmien tavoitteena on edistää pohjoisen ja itäisen Suomen mahdollisuuksien

täysimääräistä hyödyntämistä taloudellisen kasvun, alueellisen elinvoiman, investointien vauhdittamisen, osaamisen kehittämisen ja työvoiman saatavuuden näkökulmista. Ohjelmatyön taustalla on vallitsevan ulkopoliittisen epävarmuuden ajassa vahvistunut näkemys, että itäisen Suomen elinvoimaisuuden vahvistaminen on keskeistä EU:n Venäjän vastaiseen ulkorajaan liittyvissä kysymyksissä. Maaseutumaisten alueiden elinvoiman ja yrittäjyyden tulevaisuuskuvista kiinnostuneiden tutkijoiden onkin tarpeen tarkastella säännöllisesti poliittisen ohjauksen painopisteiden muutoksia sekä käydä havaintojen pohjalta avointa keskustelua yhdessä aluekehittämisen toimijoiden kanssa.

Lähteet

- Angelova, M. (2023) Factors for boosting the green transition of the European micro, small and medium-sized enterprises. *Economic Studies Journal* 2 59–77.
- Brorström, S. (2020) The strategy process as a result of learning, questioning, and performing in a city organization. *International public management journal* 23(5) 611–630. <https://doi.org/10.1080/10967494.2019.1606127>
- Bryson, J. & George, B. (2024) *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement*. 6. painos. Wiley.
- Busk, H., Holappa, V., Lähteenmäki-Smith, K., Sinerma, J., Valonen, M. & Valtakari, M. (2023) Vihreän siirtymän vaikutukset työmarkkinoille ja ammattirakenteeseen. *Valtioneuvoston selvityksiä*. 2023:1.
- Carson, D. B., Carson, D. A., Porter, R., Ahlin, C. Y. & Sköld, P. (2016) Decline, Adaptation or Transformation: New Perspectives on Demographic Change in Resource Peripheries in Australia and Sweden. *Comparative Population Studies* 41(3–4) 1–1c. <https://doi.org/10.12765/CPoS-2016-11en>
- Corazza, L., Cisi, M. & Falavigna, G. (2022) The enabling role of formalized corporate networks to drive small and medium-sized enterprises toward sustainability. *Business Strategy and the Environment* 31(1) 545–558. <https://doi.org/10.1002/bse.2909>
- Euroopan komissio (2019) The European Green Deal. COM(2019) 640. <eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640>. 2.12.2024.
- Faludi, A. (2001) The application of the European spatial development perspective: evidence from the north-west metropolitan area. *European Planning Studies* 9(5) 663–675.
- Ferlie, E. & Ongaro, E. (2015) *Strategic Management in Public Services Organizations: Concepts, Schools and Contemporary Issues*. Routledge, Abingdon, UK.
- Goodier, J. (2014) *A Dictionary of Human Geography. Reference Reviews* 28(3) 53–54. <https://doi.org/10.1108/RR-11-2013-0289>
- Halonen, M. (2023) Optimointi, polarisaatio, periferisointi: Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien vaihtoehtoiset kehityspolut alueellisen oikeudenmukaisuuden kehyksessä. *Alue ja Ympäristö* 52(2) 47–66. <https://doi.org/10.30663/ay.130476>
- Hansen, T. & Coenen, L. (2015) The geography of sustainability transitions: Review, synthesis and reflections on an emergent research field. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 17 92–109. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2014.11.001>
- Haukioja, T., Pohjola, T. & Grönman, J. (2023) Miten digitaaliset kaksoset voivat tukea vihreää siirtymää? Teoksessa K. Purhonen (toim.) *Maaseudun yritykset tietotaloudessa – mahdollisuuksia ja kehittämiskobteita* 23–31. XAMK Tutkii 26. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Mikkeli.
- Havukainen, I., Jokelainen, K., Paldanius, L. & Sivonen, P. (toim.) (2019) Pohjois-Suomen elinkeinot murroksessa - älykkään erikoistumisen strategia 2019–2023. <https://issuu.com/ip-suomi.elmo/docs/elmo-strategia_suomi_issuu>. 2.12.2024.
- Helminen, V., Nurmio, K. & Vesänen, S. (2020) Kaupunki–maaseutu-alueuokitus 2018. *Suomen ympäristökeskuksen raportteja* 21/2020. <<https://www.ymparisto.fi/fi/rakennettu-ymparisto/kaupunkiseudut-ja-kaupungistuminen/kaupunki-maaseutualueuokitus>>. 24.4.2024.
- Häyrynen, S., Mustonen, A. & Salmivuori, E. (2023) Syrjäseudut siirtymässä: kestävyysmurroksen ja sen oikeudenmukaisuuden moninaiset tulkinnat periferiastategioissa. *Alue ja Ympäristö* 52(2) 99–120. <https://doi.org/10.30663/ay.130499>
- Hukkanen, J. (2018) *Resurssiperiferian muotoutuminen Suomessa*. Pro gradu -tutkielma, maantiede, Oulun yliopisto.
- Hyrnsalmen kunta (2023) Kuntastrategia 2030. <<https://www.hyrynsalmi.fi/images/Kuntastrategia.pdf>>.
- Kainuun liitto (2021) Kainuu-ohjelma. A:15. <<https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2022/11/Kainuu-ohjelma-web-final.pdf>>. 10.1.2024.
- Kainuun liitto (2023) Kainuun tuulivoimamaakuntakaava 2030. <https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2020/08/Vahvistettu_Kainuun_tuulivoimamaakuntakaava_kaavakartta.pdf>. 2.12.2024.

- Kainuun liitto (2024) Kainuu-ohjelmaa tukevat toimialastrategiat. <<https://kainuunliitto.fi/elinkeinot-ja-aluekehitys/kainuu-ohjelmaan-liittyvat-toimialastrategia>>. 25.9.2024.
- Kattilakoski, M., Husberg, A., Kuhmonen, H.-M., Rutanen, J., Vihinen, H., Töyli P., Lukkari, T., Osmonen, E., Väre, T. & Åström, C. (2021) Ajassa uudistuva maaseutu: Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021–2027. *Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja* 2021: 12. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-382-4>
- Kekkonen, A., Pesor, R. & Täks, M. (2023) Stepping towards the green transition: challenges and opportunities of Estonian companies. *Sustainability* 15 41–72. <https://doi.org/10.3390/su15054172>
- Kuhmon kaupunki (2021) Kuhmon kaupungin strategia. <https://www.kuhmo.fi/wp-content/uploads/2022/08/Kuhmon-kaupungin-strategia_.pdf>. 2.12.2024.
- Kuntalaki (410/2015) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410#Pidp447170128>>. 21.10.2024.
- Kuntalehti (2023) Lähes miljoona suomalaista miettii vakavasti maallemuuttoa. <<https://kuntalehti.fi/uutiset/ymparisto/lahes-miljoona-suomalaista-miettii-vakavasti-maallemuuttoa/>>. 2.12.2024.
- Kuntaliitto (2024) Kuntastrategia. <<https://www.kuntaliitto.fi/kuntajohtaminen-ja-digitalisaatio/kuntajohtaminen/kuntastrategia>>. 2.12.2024.
- Lapin liitto (2024) Itä- ja Pohjois-Suomen yhteinen älykkään erikoistumisen strategia. Julkaisusarja A69/2023. <<https://www.lapinliitto.fi/wp-content/uploads/2023/12/IP-Suomi-A%CC%88ES-taitto-210x210mm-verkkojulkaisu.pdf>>. 2.12.2024.
- Linnamaa, R. (2004) *Verkostojen toimivuus ja alueen kilpailukyky*. Väitöskirja, Aluetiede, Kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto.
- Malaska, P. & Mannermaa, M. (1985) *Tulevaisuuden tutkimus Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Moffat, K., Lacey, J., Zhang, A. & Leipold, S. (2016) The social license to operate: A critical review. *Forestry* 89 477–488. <https://doi.org/10.1093/forestry/cpv044>
- Morales, D. & Dahlström, M. (2023) Smart specialization and participatory processes in green path renewal. Analysis of the forest-based bioeconomy in sparsely populated regions in the Nordics. *European Planning Studies* 31(8) 1734–1753. <https://doi.org/10.1080/09654313.2022.2106120>
- MMM, Maa- ja metsätalousministeriö (2004) Harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä. <<https://mmm.fi/harva>>. 2.12.2024.
- MMM, Maa- ja metsätalousministeriö (2017) Harvaan asuttu maaseutu – mahdollisuuksia täynnä Harvaan asuttu maaseudun kehittämisstrategia 2017–2020. *Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja* 4/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-453-948-7>
- Pajula, T., Vatanen, S., Behm, K., Grönman, K., Lakanen, L., Kasurinen, H. & Soukka, R. (2021) Carbon handprint guide: V. 2.0 Applicable for environmental handprint. VTT Technical Research Centre of Finland. <https://publications.vtt.fi/julkaisut/muut/2021/Carbon_handprint_guide_2021.pdf>. 2.12.2024.
- Puolangan kunta (2022) Puolangan Kuntastrategian 2022–2025 tiivistelmä. <<https://puolanka.fi/wp-content/uploads/Kuntastrategia-2022-2025.pdf>>. 2.12.2024.
- Ristijärven kunta (2018) Ristijärven kuntastrategia 2018–2030. <<https://www.ristijarvi.fi/media/kristan-kuvia-paivittaja/kuntastrategia.pdf>>. 2.12.2024.
- Sotarauta, M. (2000) Kaupunkiseudun ydinkompetenssin kehittäminen. Teoksessa Kostiainen, J. & Sotarauta, M. (toim.) *Kaupungit innovatiivisina toimintaympäristöinä* 127–154. Tekniikan akateemisten liitto, Helsinki.
- Sotarauta, M. & Lakso, T. (2001) Strateginen suunnittelu Kainuun kehittämistoiminnassa. Teoksessa Sotarauta, M. & N. Mustikkamäki (toim.) *Alueiden kilpailukykyyn kahdeksan elementtiä* 21–44. Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Stirling, A. (2014) Transforming power: social science and the politics of energy choices. *Energy Research & Social Science* 1 83–95. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2014.02.001>
- Suomen ympäristökeskus (2024) Kaupunki–maaseutuluokitus. <<https://www.ymparisto.fi/fi/rakennettuymparisto/kaupunkiseudut-ja-kaupungistuminen/kaupunki-maaseutuluokitus#harvaan-asuttu-maaseutu>>. 2.12.2024.
- Suomussalmen kunta (2022) Suomussalmi nyt ja huomenna. Strategia 2022–2025. <<https://suomussalmi.fi/media/halpa/pdf-ym-tekstit/strategia-2022-25.PDF>>. 2.12.2024.
- Tilastokeskus (2022) StatFin / Väestörakenne / 11ra -- Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2022. <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ra.px/>. 4.4.2024.
- Truffer, B., Murphy, J. T. & Raven, R. (2015) The geography of sustainability transitions: Contours of an emerging theme. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 17 63–72. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2015.07.004>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2022) Hiilineutraali Suomi 2035 – kansallinen ilmasto- ja energiastrategia. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Energia* 2022:53. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-811-0>
- Valtioneuvosto (2022) Suomen biotalousstrategia. Kestävästi kohti korkeampaa arvonlisää 1.4.2022. *Valtioneuvoston julkaisuja* 2022:53. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-563-4>
- Valtioneuvosto (2023) Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023.

- Valtioneuvoston julkaisuja* 2023:58. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>
- Ympäristöministeriö (2024) Alueidenkäytön suunnittelu. <<https://ym.fi/alueidenkayton-suunnittelu>>. 16.4.2024.
- Vallance, S., Perkins, H. & Dixon, J. (2011) What is social sustainability? A clarification of concepts. *Geoforum* 41 342–348. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2011.01.002>
- Veugelers, R., Tagliapietra, S. & Trasi, C. (2024) Green industrial policy in Europe: Past, present and prospects. *Journal of Industry, Competition and Trade* 24(1) 1–22. <https://doi.org/10.1007/s10842-024-00418-5>
- Weckroth, M., Sorvali, J., Lonkila, A. & Lyytimäki, J. (2023) Oikeudenmukainen kestävyysmurros luonnonvarojen hallinnassa. *Alue ja Ympäristö* 52(2) 1–4. <https://doi.org/10.30663/ay.141858>